

Nakdi Olmayan Bileşenler ve Dışsallıklar, Nakit Transferlerinin Etkisini Ne Kadar Etkiler?

Rafael Perez Ribas, Urbana-Champaign'deki Illinois Üniversitesi; Fábio Veras Soares and Clarissa Teixeira, İçermeci Büyüme için Uluslararası Politika Merkezi (International Policy Centre for Inclusive Growth); Elydia Silva, Brezilya Kalkınma Bankası (Brazilian Development Bank - BNDES) ve Guilherme Hirata, Rio de Janeiro Pontifical Katolik Üniversitesi.

Şartlı nakit transferi (conditional cash transfer - CCT) programlarına dair tartışmaların çoğu hedefleme ve şartlılıklar meseleleri etrafında dönmektedir. Latin Amerika başta olmak üzere CCT programlarının pek çok etki değerlendirmesine rağmen, tek başına nakitin etkisi ya da şartlılığın katma değeri hakkında çok az kanıt bulunmaktadır.

Nakit bileşenin, ailelerin sağlık hizmetleri ve okullaşma da dahil olmak üzere daha fazla mal ve hizmet tüketmelerine olanak sağlayan bir *gelir etkisi* vardır. Gelirdeki bu artış ailelerin tercihlerine bağlı olarak mal ve hizmetlerin tüketimdeki payında bir artışa da yol açabilir. Buna karşın nakdi olmayan bileşenler nedeniyle, artan gelirden kaynaklanması beklenen etkilerin yanı sıra hanehalklarının gelirlerini harcama şekillerini değiştiren bir *ikame etkisi* de olabilir. Dolayısıyla soru, söz konusu diğer bileşenlerin hanehalkının davranışını tüketim örüntüsü açısından nasıl değiştirdiğidir.

Sonuçlar üzerindeki ilgilendiğimiz etkiler bütçe üzerinde daha gevşek bir kısıtlama ile büyük ölçüde açıklanacak olursa, diğer bileşenler nakit transferi programına gereksiz bir maliyet ekleyecektir. Ancak eğer parasal transferler istenen değişimleri tetiklemek için yeterli değilse, o zaman nakdi olmayan bileşenler konuyla ilgili hale gelecektir. Bu durumda, nakit transferi temelde aileleri şartlılıklara uyma ve tamamlayıcı programlara dahil olma yönünde teşvik edecektir.

Bir CCT programının etkisinin ölçülmesine ilişkin bir başka mesele de, hem faydalanıcı hem de faydalanıcı olmayan hanehalklarının salt bir sosyal programın varlığından ve topluluklarında diğer faydalanıcıların bulunmasından bile etkilenebilecek olmalarıdır. Dışsallıklara verilebilecek en ikna edici iki örnek, ekonomideki fiyatları ve fırsat maliyetlerini değiştiren genel

denge ve hanehalkının tercihlerini etkileyen sosyal etkileşimdir.

Hem faydalanıcıların hem de faydalanıcı olmayanların dışsallıklara tabi olmaları itibarıyla bu etki, dışsallık istenen etkiyle aynı (ya da ters) yönde programın potansiyel etkisini artırabilir (ya da azaltabilir). Dolayısıyla, hanehalkları arasında etkileşimlerin olması durumunda daha geniş bir kapsam beklenen etkiyi artırabilir ya da azaltabilir. Eğer değerlendirme tasarlanırken bu etki dikkate alınmazsa, etkiye dair tahminler önyargılı olabilir.

Ribas ve arkadaşları (2010) Paraguay'daki bir CCT programı olan Tekoporã'nın tüketim ve birikimler üzerindeki etkisini değerlendirmişlerdir. Yazarlar, programın katılım (doğrudan) etkisini ve dışsal (dolaylı) etkisini birbirinden ayırmayı mümkün kılan bir metodoloji ortaya koymuşlardır. Söz konusu etkiler ayrıca gelir etkisi ve ikame etkisi olarak ikiye ayrılmaktadır ve bunlardan ikame etkisi de programın nakit dışındaki bileşenlerinin rolünü temsil etmektedir.

Yazarlar programın tek tek doğrudan etkilerine ek olarak, programın kendi etkisinin de hanehalkları arasında dışsallaştırıldığını iddia etmektedirler. Herhangi bir dışsallık etkisi olmaması durumunda program, müdahale edilen hanehalklarında tüketim düzeyini %21, gıda tüketimini %15 ve yetişkin kıyafetlerinin payını %0.7 oranında artacaktır. Buna karşın programın söz konusu sonuçlar üzerindeki dışsallık etkisi katılım etkisini sıfırlamaya yetecek kadar olumsuzdur. Böylece de programın söz konusu sonuçlar üzerindeki toplam etkisi sıfır ya da negatiftir.

Katılım etkisini artıran bir dışsallık etkisi birikimler üzerindedir. Programın birikim oranı üzerindeki toplam etkisinin yarısı - ki bu %31'e

tekabül etmektedir – her bir bileşenden, yani katılım ve dışsallıktan gelmektedir. Gerçekten de Tekoporã'nın tasarımı hanehalklarını bütçe planlamalarına yardım etmek üzere sosyal çalışmacılarca ziyaret edilmelerini içermektedir. Bir mevsimlik-tarım ekonomisinde, ihtiyati birikimler bütçe planlamasında çok önemli bir rol oynar. Dolayısıyla sosyal çalışmacı tarafından iletilen "birikim mesajı" diğer yoksul hanelere de dağılarak tüketimlerinde bir azalmaya yol açabilir.

İkinci analiz, tüketim düzeyi üzerindeki katılım etkisinin esas olarak gelir etkisinden kaynaklandığını göstermektedir. Buna karşın programın nakit bileşenin, müdahale edilen hanehalklarının tüketim payına herhangi bir etkisi yoktur. Dolayısıyla herhangi bir şarta bağlı olmayan bir transfer, hanehalkının tüketimini artırmakta etkili olabilese de tüketim tercihlerini değiştirmekte etkili olmayabilir.

Öte yandan dışsallık etkisi gelir değişimleriyle ilişkili değildir. Dışsallık etkilerinin anlamlı olduğu durumlarda bunlar tamamen nakdi olmayan bileşenlerin sağladığı davranış değişikliğinden kaynaklanmaktadır (*ikame etkisi*). Yani, Tekoporã tarafından transfer edilen nakitin transferin doğrudan etkisi dışında, faydalanıcı hanehalklarını etkileyebilecek toplam talep

üzerinde bir çarpımsal etkisi yoktur. Sonuçlar nakdi olmayan bileşenlerin katılımcı hanehalklarını gıdaya yapılan nispi harcamayı azaltmaya ve çocuk ve yetişkin kıyafetlerinin payını artırmaya doğrudan teşvik ettiğini göstermektedir. Bununla beraber, dışsallık dikkate alındığında geride kalan tek etki çocuk kıyafetlerinin payı üzerindedir. Bu sonucun arkasında, paranın çocukların yararına harcanmasına yönelik nakdi olmayan teşvik yatmaktadır. Dahası, çocuk kıyafetleri üzerinde bir dışsallık etkisinin olmaması tüketim tercihlerindeki şartlılıklar tarafından desteklenen çocuklara yönelik değişimin¹, diğer hanehalklarını özendirmediği anlamına gelmektedir.

CCT programlarının tüm bileşenlerinin istenen sonuçlar üzerinde bir tür etkisi olabilir, ancak program yöneticileri bunlardan hangilerinin programın hedeflerine ulaşılması açısından daha etkili ve verimli olduğunu ve hangi kanallardan işlediğini bilmelilerdir. Şartlılıkların etkisini ve dışsallıkların varlığını anlamak standart etki değerlendirmelerinin kara-kutu sonuçlarının daha iyi değerlendirilmesi ve politika yapıcıları için CCT programlarının yeterliliği hakkında daha iyi bilgilerin sağlanması yönünde önemli bir adımdır.

Kaynak:

Ribas, R. P. et al. (2010). 'Beyond Cash: Estimating Externality and Behavioural Change Effects of a Non-Randomised Cash Transfer', *IPC-IG Working Paper 65*. Brasilia, International Policy Centre for Inclusive Growth.

Not:

1. Program yöneticileri çocuk kıyafetleri üzerindeki etkinin, okula, devamdaki artışla sıkı sıkıya ilişkili olduğunu iddia etmişlerdir.

Çevirmenler:Gülay Bozdağ,Zeynep Kökkaya